

Єлизавета Домбровська
Львів

ЛИСТИ З ЧУЖИНИ. ЗВ'ЯЗКИ БОГДАНА ЗАКЛИНСЬКОГО З УКРАЇНСЬКОЮ ДІАСПОРОЮ

У даній статті, базуючись на епістолярних джерелах, віднайдених в архіві відомого педагога, видавця та громадського діяча Богдана Заклинського, висвітлюються культурні, етнографічні та видавничі зв'язки Б. Заклинського з українцями діаспори, висвітлено основні аспекти його багатогранної діяльності.

Ключові слова: Б. Заклинський, видавництво, книгообмін, міжвоєнна еміграція.

This article is based upon epistolary sources that were found in the archive of famous pedagogue, publisher and social figure Bohdan Zaklynsky. The author elucidates cultural, ethnographic and publishing relations of B. Zaklynsky with Ukrainian Diaspora, describes main aspects of his versatile activity.

Key words: B. Zaklynsky, publishing, books exchange, interwar time.

Богдан Заклинський (9.08.1886 р. – 12.04.1946 р.) – народний учитель, педагог, літературний критик і видавець, громадський діяч, чия різностороння діяльність впливала на всі аспекти українського громадського життя Галичини у 1-й пол. ХХ ст. і українського галицького учительства зокрема.

Саме активній творчій, етнографічній, громадській, педагогічній та видавничій діяльності Б. Заклинського завдячуємо широкою епістолярною спадщиною, яка знаходиться в родинному архівному фонді Заклинських і зберігається у відділі рукописів ЛННБ ім. Стефаника. У даній статті спробуємо висвітлити культурні, а зокрема етнографічні та видавничі, зв'язки Богдана Заклинського з українцями діаспори, опираючись на матеріали листів, які ми відшукали в архіві Б. Заклинського. Листи, які стануть об'єктом нашої уваги, датуються 1912 – 1935 рр., причому не беремо до уваги листи часу I Світової війни та Визвольних змагань, бо маємо на меті прослідкувати культурне життя українців на чужинних територіях в мирний час (культурне життя тимчасової воєнної еміграції було дещо інакшим і потребує окремого дослідження). В географічному вимірі це будуть листи українців, які належали до найбільш діяльних на той час українських діаспор, а саме столиці Чехословаччини Праги та

Північної Америки. І хоча таких листів небагато, всі вони, без сумніву, цікаві для дослідників невідомими досі фактами співпраці у плані видавничої діяльності в діаспорі, книгообміну та музейно-архівної діяльності українців на чужині.

Насамперед в плані книгообміну звернемо увагу на один лист, написаний до Б. Заклинського ще до I Світової війни, а саме 7 листопада 1912р.¹ Це лист організатора Українського Робітничого Союзу в США, книгаря і видавця українських книжок у Скрентоні, Василя Гришка, який свідчить про те, що Б. Заклинський вже в молодості сприяв обміну українськими книжками між Галичиною та американською діаспорою. В Гришко пише, що вислав знову Б. Заклинському 20 примірників невідомого нам, очевидно, нового видання. «...гадаю, що 40 Вам ся розійде, а платити не треба готівкою, лиш книжками». Для нас цікава саме ця фраза, що свідчить про обмін, а не про звичайну допомогу Б. Заклинського в розповсюдженні на території України виданих в Америці книжок. Окрім того, адресант пише, що послав по одному примірникові цієї книжки до Бібліотеки та книгарні НТШ у Львові, часопису «Діло», «Просвіти», зазначаючи при тому, що до Росії не посилає, «...бо там не доручать».

Більше листів, надісланих українцями з Праги. Як відомо, Прага між двома світовими війнами стала найбільшим центром українського культурного і політичного життя на еміграції, принаймні, до 30-х рр., коли частина українських емігрантів виїхала. Тут жили колишні члени уряду УНР і вояки УГА, працювало багато наукових, мистецьких та культурних закладів, засновувались музеї та архіви. До Праги були перенесені освітні заклади з Відня.

Серед листів Павла Богацького, журналіста, письменника і політичного діяча, засновника і редактора київського часопису «Українська Хата»², є 3 листи 1928 – 1931 рр., написані на бланку «Українського громадського видавничого фонду» в Празі³. В першому з них і супровідному бюлетені повідомляється про створення згаданого товариства 28 вересня 1927 р., головою якого було обрано П. Богацького⁴. На 1 січня 1928 р. товариство випустило у світ 31 видання («...разом 67.000 примірників з загальною кількістю 6.740 сторінок, з таких галузей знання: техніка, математика, сільське господарство, педагогіка, медицина, гігієна, статистика, кооперація, цукроварство, історія, соціологія, філософія, філологія, музика, рідне краєзнавство, український театр, мистецтво»), список яких теж було вислано. Окрім того пише, що «...з нового 1928 року УГВФ поширює свій видавничий план, включивши до нього також белетрис-

тику (оригінальну й перекладну), мемуаристику, словники чужих мов, енциклопедію для дітей і тому подібне». «Несприятливі економічні та політичні умови не дають змоги провадити широкий збут наших видань, і це стоїть на перешкоді до дальшого поширення нашої видавничої діяльності». – пише П. Богацький в цьому ж листі і звертається з проханням до Б. Заклинського написати статтю про діяльність фонду та помістити її в якомусь українському часописі, в рахунок плати за яку обіцяє вислати книжок за бажанням на суму в 3 долляри⁵.

18.04.1931 р. П. Богацький знову звертається до Б. Заклинського з проханням знайти людину, яка погодилася би розповсюджувати книжки. Б. Заклинський уже раніше подав йому різні адреси, куди можна посилати книжки і, мабуть, відмовився сам це робити. Адресант просить порекомендувати людину, яка би це робила постійно і обіцяє їй 50% комісійних з продажу книжок їх фонду, а видавництва інших українських видавництв у Празі («Сіач», «Дзвін», «Вільна спілка») – 20-25%. Також повідомляє, що вислав 3 примірники виданої ними книги Дмитра Чижевського «Нариси з історії філософії на Україні» в надії, що Б. Заклинський їх розпродасть та замовить ще для розповсюдження.

У 1936 р. П. Богацький переслав Б. Заклинському лист подяку Аркадія Животка⁶ за передані через П. Богацького до «Українського Історичного Кабінету в Празі», референтом якого він був, матеріали, а саме збірку часописів «Рідний Край» (1911 – 1912 рр.) та «Молода Україна» (1910 – 1911 рр.).

Листи поета, етнографа і музеолога Михайла Обідного датуються 1927 – 1928 рр. Листи, написані на бланку «Український Національний музей-архів» при Українському Інституті Громадознавства в Празі і редакція журналу «Минуле України»⁷, свідчать про тісні стосунки Б. Заклинського з цією інституцією та довіру до її архіву. В листі від 4.08.1927 р. кустос музею М. Обідний дякує Б. Заклинському за матеріали та поради, а також за список осіб, які могли би допомогти у збиранні матеріалів для музею. З свого боку музей віддячився Б. Заклинському, надіславши йому 300 корон чеських для повернення поштових та інших затрат у процесі збору та пересилки матеріалів. Немала сума свідчить про цінність надісланих Б. Заклинським матеріалів. В другому листі від 14.01.1928 р. є перелік матеріалів, які знову надійшли від Б. Заклинського, серед яких брошури, часописи, листи. В листах музею від 2.07.1928 р. і 4.07.1928 р. міститься докладніший перелік надісланих втретє матеріалів. З

цього переліку довідуємось, що були вислані вирізки з газет про життя Підкарпаття (12), часопис «Голос України» (ч. 9 за 1923 рік), оригінали літературних праць (3), листи про культурне, особисте і громадське життя Б. Заклинського на Підкарпатській Україні (45), листування з приватними особами, пластунами, з просвітою, книгарнею та інше (126). На жаль, у листі немає докладнішої інформації про тематичний склад матеріалів, можемо тільки з пояснення Ростислава Заклинського, яке супроводжує цю одиницю збереження, довідатися, що це матеріали з власного архіву Б. Заклинського. Р. Заклинський пише, що у 1928 р. брат вислав до цього музею всі матеріали, що стосувалися Закарпатської України, а інші матеріали у 1929 р. були передані до Музею НТШ у Львові (ці матеріали склали основу фонду Заклинських, який тепер зберігається у відділі рукописів ЛННБ ім. В. Стефаника). Отже ці листи особливо цінні для дослідників рукописної спадщини Богдана Заклинського не тільки самою інформацією про місце перебування частини його архіву, але й тим, що містять бодай кількісний перелік надісланих до музею в Празі матеріалів про діяльність галицьких народних учителів, які після невдалих Визвольних змагань не бажали повертатись на окуповану поляками Галичину і залишилися працювати на території Підкарпатської України, що дістала автономію в Чехословацькій Республіці. Серед тих учителів був також і Б. Заклинський⁸.

У листі від 12.05.1928 р. міститься подяка за «15 примірників матеріалів про вибори до Соїму», що свідчить про те, що Б. Заклинський вислав до музею також і матеріали, що стосуються польських теренів українства.

Слід зауважити, що тільки перший лист є автографом М. Обідного і другий лист підписаний ним. Решта листів музею-архіву підписані або тільки секретарем С. Безручковою, або директором, прізвище якого з підпису ми не можемо пізнати.

Один з листів письменника і педагога Спиридона Черкасенка написаний з Праги і датований вереснем 1935 р.⁹ Це лист-відповідь на прохання Б. Заклинського вислати біографію і, очевидно, бібліографію адресанта для дослідження Б. Заклинського «Учителі-письменники». Цей лист цікавий тим, що написаний на поштовій картці з портретом С. Черкасенка, виданій у Варшаві у 1934 р. видавництвом «Рідна Мова». На звороті картки вірш С. Черкасенка «Наша твердиня».

Сенс цієї короткої статті передають слова з останнього листа-подяки «Українського Національного музею-архіву» в Празі, в якому

зазначається, «...що для майбутнього історика й дослідувача вивольної боротьби українського народу на всіх його землях – імена тих українців, що своїми збірками й дарами спричинились до повноти збірок архіву не залишаться байдужими»¹⁰.

Джерела та література:

¹ Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України (далі – ЛННБ). Відділ рукописів. – Ф. 48. – Оп. 1. – Од. зб. 48в. – Арк. 4.

² Попередні листи П. Богацького були об'єктом нашої уваги у статті: *Культурні зв'язки Богдана Заклинського з Наддніпрянською Україною (1-а пол. XX ст.)* (на матеріалах родинного архівного фонду Заклинських у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України) / Є. Домбровська // *Записки ЛНБ ім. В. Стефаника*. – Вип. 15. – Львів, 2007. – С. 277-288.

³ ЛННБ. Відділ рукописів. – Ф. 48. – Оп. 1. – Од. зб. 23 зв. – Арк. 3-4, 7.

⁴ С. Кость пише, що П. Богацький був головою Українського громадського видавничого фонду у 1928 – 1929 рр. (Див.: *Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника* / За ред. М.М. Романюка. – Львів, 1996. – Вип. 3. – С. 42). З листування видно, що він був обраний головою з 1927 р., тобто з початку його заснування, і у 1931 р. активно займався справами та підписував листи цього фонду.

⁵ ЛННБ. Відділ рукописів. – Ф. 48. – Оп. 1. – Од. зб. 48и. – Арк. 1, 4, 8.

⁶ Там само. – Од. зб. 48і.

⁷ Там само. – Од. зб. 40л.

⁸ Докладніше про це є інформація в статті: Домбровська Є.М. *Листування Марійки Підгірянки і Богдана Заклинського* / Є. Домбровська // *Записки ЛНБ ім. В. Стефаника*: Вип. 6. – Львів, 1998. – С. 185-209.

⁹ ЛННБ. Відділ рукописів. – Ф. 48. – Оп. 1. – Од. зб. 50г. – Арк. 2.

¹⁰ Там само. – Од. зб. 40л. – Арк. 8.

Олена Єфремова
Київ

ФОНД № 5235 «УРЯД УНР В ЕКЗИЛІ» У ЦЕНТРАЛЬНОМУ ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ ВИЩИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Дане дослідження є невеликим, однак детальним оглядом змісту описів фонду №5235 «Уряд УНР в екзилі», що охоплюють основні віхи діяльності цього уряду протягом 1920 – 1992 рр. У статті подана загальна характеристика та класифікація описів та назв справ означеного фонду, аналізується інформаційне наповнення документів та актуальність їх дослідження.

Ключові слова: *УНР в екзилі, Державний центр УНР в екзилі, офіційна документація, листування.*

This research is rather small, but detailed review of the contents of fund # 5235 inventory under the title UPR's Government in Exile, which embrace main ways of this government's activities during 1920-1992. In this article author provides general characteristics and classification of fund's descriptions and titles, analyzes informative content of the documents and the relevance of their investigation

Key words: *UPR in exile, UPR State Center in exile, official papers, correspondece.*

Національно-визвольні змагання (1917 – 1920 рр.) в історії українського народу визначили мету і напрямок сучасного і майбутнього України. Вже тоді український народ мав повну нагоду вибороти і закріпити за собою волю і державну незалежність. Але так не сталося. Після трьохлітніх кривавих боїв армії Української Народної Республіки з більшовицькою армією 21 листопада 1920 року завершилася повна окупація Наддніпрянської України.

Держава українського народу, Українська Народна Республіка (УНР), була проголошена Третім Універсалом Української Центральної Ради 20 листопада 1917 року. Повну суверенність і самостійність УНР проголошено 22 січня 1918 року Четвертим Універсалом Української Центральної Ради. Від того часу майже два роки (січень 1919 р. – листопад 1920 р.) Державний центр УНР, який складався з Директорії і Уряду, знаходився на українській території. В цей же час період Україна перебувала у стані війни проти червоної і білої армії Росії та проти Польщі. В таких обставинах